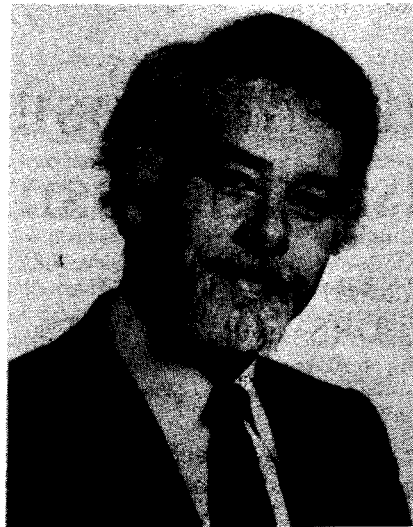

Hoe beleven wij de vrijheid?

Veertig jaar geleden overkwam Nederland en allen die toen leefden iets geweldigs: de bevrijding brak uit. Nu, veertig jaar na die ongelooflijke meimaand en zomer van 1945, gaat nog wat door me heen als ik de Canadese tanks op oude filmbeelden zie voorbijtrekken, en denk aan die triomfantelijke dag van 5 mei, toen ik als jongetje de Canadese tanks Haarlem zag binnentrekken. Enige jaren later was het de tijd waarin in elke dorpskern een bevrijdingsmonument werd onthuld. Op zo'n herinneringsbank bij mij in de buurt staat een tekst van J.C. Bloem: „Waard is het, vijf jaren gesmacht te hebben, nu opstandig dan weer gelaten, en niet één van de ongeborenen zal de vrijheid ooit zo be-seffen”. Inderdaad, er is een cesuur in Nederland tussen diegenen die '40-'45 bewust hebben meegemaakt en de jongeren. In die oorlogsjaren was vrijheid, wat wij econo-misten noemen, een *schaars* goed. Er was zo weinig vrijheid dat wij graag wat van ons geld of bezittingen opofferden als wij daarmee onze vrijheid zouden hebben kunnen uitbreiden. In die tijd konden wij geen vrijheid kopen.

Na de oorlog zijn wij zeer geleidelijk gewend geraakt aan de vrijheid. Aanvanke-lijk was de herinnering aan de doorstane knechting nog levend, maar hoe langer hoe meer namen wij de herwonnen vrijheid aan voor iets vanzelfsprekends. Vrijheid werd voor ons een *vrij* collectief goed, waarvan de marginale prijs tot nul gezakt was.

Na de oorlog werd vrijheid gezien als een zwart-wit-begrip. Voor 1945 was men on-vrij, na 1945 was men vrij. Als men gaat nadenken over het begrip vrijheid blijkt het toch minder eenvoudig te liggen. Om te beginnen is daar de analytische definitie. Stel dat een individu een bepaalde actie zou willen ondernemen, is het dan gemakkelijk of moeilijk voor hem om deze actie te reali-

seren? Bij elke actie kan er van kosten sprake zijn; indien deze kosten door de overheid worden opgelegd in de vorm van boete, gevangenisstraf, vergunningen, spreken wij van inperking van de vrijheid. Soms zijn de straffen zo laag of de pakkans zo gering dat de vrijheid om iets verbodens toch te doen niet wezenlijk is ingeperkt. We zien dat vrijheid bij elke voorgenomen actie kan worden gemeten op een conti-nuüm; een kostendimensie die loopt van 0, totale vrijheid, tot min oneindig, wanneer de actie zou leiden tot totale vernietiging. Naast deze kosten door de overheid opge-legd, zijn er de kosten die op informele wij-ze door de omgeving worden opgelegd. Zij variëren van een bestraffende blik of ont-houden liefde tot de uitstoting uit de groep of zelfs het veemgericht: de lynchpartij. In feite is er natuurlijk weinig verschil tussen kosten verbonden aan acties, of ze nu wor-den opgelegd door de overheid of door een sociale subgroep waartoe men behoort. De overheid is gewoon de representant van de gemeenschap. Behalve dus meetbaar op een continuüm, is de vrijheid meerdimensi-onaal. Voor elke actie van verkeerd parke-ren tot het met open knalpot rijden, van vuilverbranden tot de processie in de open lucht, is er een corresponderende vrijheids-dimensie.

Waarom zijn eigenlijk zo veel acties ver-boden? Het antwoord is simpel: omdat zo veel acties schade of hinder berokkenen aan anderen. De beperking of bemoeilij-king van acties, zoals door wet of gewoon-te vastgelegd, vinden hun oorzaak in de ne-gatieve externe effecten. De mate waarin de vrijheid ingeperkt wordt, is dan ook steeds het resultaat van een compromis tus-sen conflicterende belangen van hinderaar en gehinderde, waarbij de laatste veelal wordt vertegenwoordigd door de overheid. Er is een algemeen belang in het geding bij

zulke conflicten en hun oplossing, wat goed onder woorden wordt gebracht in het adagium „Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet”.

De vraag komt dan op of het nastreven van steeds meer vrijheid wel optimaal is, en of er niet een optimaal vrijheidsniveau is, dat wel degelijk gepaard gaat met beper-king van de individuele vrijheid ten aan-zien van bepaalde activiteiten. Het ant-woord is bevestigend. Is dat optimum voor iedereen gelijk? Dit is natuurlijk in de hete-rogene maatschappij niet het geval. Waar sommigen spreken van te weinig vrijheid, kan door anderen wel tegelijkertijd dezelf-de situatie worden ervaren als een situatie van te veel vrijheid. Men kan zich aan vrijheid overeten. Dan is de prijs van de vrijheid als collectief goed negatief geworden, en men heeft er wel wat voor over als de vrijheid wat minder groot zou zijn.

Hoe staat het nu in Nederland? De Gemeenschappelijke Pers Dienst in Den Haag heeft onder de wetenschappelijke verant-woordelijkheid van drs. A.J.M. Hage-naars, prof. dr. M. van de Vall en onderge-tekende enige maanden geleden een grote enquête gehouden, waarover uitgebreid is gerapporteerd in de bij de GPD aangeslo-ten dagbladen op 4 mei in hun herden-tingsnummers. Een van de vragen daarbij was: hoe beoordeelt u nu de vrijheid in Ne-derland? Daarna werd dezelfde vraag gesteld ten aanzien van de tijd toen men zelf twintig was. De resultaten laten zich als volgt (afgerond en zonder „weet niet”-respons) samenvatten in de tabel links-onder.

Natuurlijk zijn deze resultaten niet ade-quaat binnen de hier toegemeten ruimte te bespreken. Daar is eerder een boek voor nodig (dat er ook wel zal komen). Met alle voorzichtigheid kan echter wel worden geconstateerd dat in de veertig jaar na de oor-log er een constante tendentie is geweest naar meer vrijheid. Een aanzienlijke min-derheid in Nederland denkt nu dat er „veel te veel” vrijheid is. Zijn wij soms bezig de vrijheid op sommige punten te overtrek-ken, zodat wij door het optimum van vrijheid heengesloten zijn?

Intrigerende cijfers die om een nadere analyse vragen.

Tabel. Vrijheidsbeleving volgens de respondenten van de GPD-enquête

	1985	1960-1980	1945-1960	voor 1945
Er is/was veel te veel vrijheid	22%	4%	1%	1%
Er is veel vrijheid	45%	36%	20%	21%
Er is juist genoeg vrijheid	21%	37%	46%	37%
Er is weinig vrijheid	9%	16%	24%	29%
Er is veel te weinig vrijheid	3%	7%	9%	12%